

bazı şairler hakkında "tezyîl" notuyla esere ilâvelerde bulunmuştur. Ayrıca tezkirenin fihristinde yer alan şairlerden yedi kadarına da içeride yer verilmediği görülmektedir.

Ârif Hikmet Bey konağını devrin bilgin, şair ve diğer sanatçıların toplandığı bir merkez haline getirdiğinden birçok sanatçı, ilim adamı ve şairle tanışıp yakın dostluklar kurmuş ve bunlarla ilgili bilgileri eserlerine aktarmıştır. Tezkiresi gibi *Keşfü'z-zunûn*'a yaptığı, kaynaklarda zikredilen yarım kalmış zeyli de bu çevrede bulunmanın bir ürünü sayılabilir. Başta tamamlanamamış olması, bazı şairlerden çok kısa söz etmesi, eserinde yer alan bazı kişilerin Rızâ, Safâyî, Sâlim ve Râmiz gibi diğer tezkirelerde de bulunması, *Ârif Hikmet Tezkiresi*'nin önemini azaltmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen eserin önemli bir özelliği, Ahdî'den başka Anadolu ve Rumeli dışına pek çıkmayan diğer Osmanlı tezkirecilerinden farklı olarak Ârif Hikmet Bey'in tezkiresinde bu bölgeler dışında kalan şairlere de yer vermiş olmasıdır. Buhara, Besni, Dağıstan, Dehlev, Hârizm, Kâbil, Kerkük, Senandec gibi geniş bir coğrafyada yetişen 132 Âzerî, İranlı ve Buharalı şair onun sayesinde unutulmaktan kurtularak kültür tarihindeki yerini almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ârif Hikmet, *Divân-ı Ârif Hikmet Beyefendi* (nşr. Mehmed Zîver), İstanbul 1283, s. 1-8; Fa-tîn, *Tezkire*, s. 70-71; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 395; *Sicill-i Osmânî*, III, 274; *Osmanlı Müellifleri*, II, 327; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 620-631; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 335; TCYK, VII, 578; Halûk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuara Tezkireleri*, Erzurum 1986, s. 136; Fevziye Abdullah Tansel, "Ârif Hikmet Bey", *İA*, I, 566; Abdülkadir Karahan, "Tezkire", *İA*, XII/1, s. 230.

MUSTAFA İSEN

ÂRİF-i KAZVİNİ

(عارف قزوینی)

Mîrzâ Ebû'l-Kâsım Ârif-i Kazvînî
(1882-1934)

İran Meşrutiyet İnkılabı'nın
millî şairi,
bestekâr ve icracı.

Kazvin'de doğdu. Çocukluğunda hat ve mûsiki dersleri aldı. Tahran'a giderek kısa zamanda geniş bir çevre edindi (1898). Okuduğu gazel ve şarkılarla dikkati çekti. Kaçarlar'dan Muzafferüddin Şah ta-

rafından saraya çağrılarak ödüllendirildi. Meşrutiyetçi hareketler başlayınca karşı olduğu ve uygulamalarını beğenmediği sarayı terkederek bu hareketlere katıldı. Rusya ve İngiltere'nin İran'a müdahalesi üzerine 1915'te İstanbul'a gitti. I.Dünya Savaşı yıllarında bir müddet Türkler'in yanında bir tavır almasına ve İslâm birliğini savunmasına rağmen Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesi başlayınca bu düşüncelerinden vazgeçti. 1919'da İran'a döndü. Tahran'da düzenlediği konserlerde okuduğu vatan sevgisiyle dolu şiir ve şarkılarıyla bütün İran halkını etkiledi. Albay Muhammed Taki Han 1921'de Pisyan cumhuriyet isteğiyle ayaklanınca Meşhed'e giderek bu harekete katıldı. Adı geçen liderin aynı tarihte öldürülmesi üzerine Tahran'a döndü. Sonradan şah olan başkumandan Rızâ Han başbakan olunca (1923) onu ve gerçekleştirmesini istediği cumhuriyet rejimini savundu ve yıkılmak üzere olan Kaçar hânedanını şiddetle tenkit etti. Bu sıralarda okuduğu cumhuriyeti savunan gazel ve marşlar halk üzerinde çok etkili oldu. Ancak bütün bu gayretlerine rağmen yeni iktidar tarafından Hemedan'a sürüldü ve orada öldü (21 Ocak 1934).

Ârif-i Kazvînî, Rızâ Şah Pehlevî idaresinin bazı kötü tarafları olduğunu kabul etmekle birlikte, İran'ın eski ihtişamlı günlerini hatırlattığı için Pehlevî adına saygı duyulmasını ve bu ailenin temsil ettiği devlete sahip çıkılmasını istiyordu. Sürgünde bulunduğu yıllarda milliyetçi duygulardan hareketle Zerdüş'tü ve Zerdüştlüğü de övmüştür.

İran edebiyatında "tasnif" denilen ve mûsiki ile söylenen şiirde en başarılı şair olarak kabul edilen Ârif-i Kazvînî, gazellerinde özellikle Sa'dî ve Hâfiz'ı taklit etmiş, şiiri halkı aydınlatmak için bir vasıta olarak gördüğünden sade bir dil kullanmıştır. Şiirleri, birkaç manzumesi dışında keder ve ıstırap doludur. Şairliği yanında aynı zamanda iyi bir bestekâr ve güçlü bir icracıdır.

Gazel, kıta, kaside, mesnevi ve tasniflerden ibaret yaklaşık 150 manzume ihtiva eden divanı ilk olarak 1924'te Berlin'de Rızâzâde Şafak'ın önsözü ve bizzat şairin kaleme aldığı hayat hikâyesiyle birlikte Seyf-i Âzâd tarafından yayımlanmıştır. Ârif-i Kazvînî, Nisan 1923'te tamamladığı bu otobiyografisini J. J. Rousseau'nun *İtirafı*'na benzer bir şekilde kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Rızâzâde Şafak, *Külliyât-ı Divân-ı Mîrzâ Ebû'l-Kâsım (Ârif-i Kazvînî)*, nşr. Seyf-i Âzâd, Tahran 1347 hş., s. 62-167; Rypka, *HIL*, s. 372-373; Muhammed İshak, *Sûhenverân-ı İran der Âsır-ı Hâzır*, Dehli 1351, I, 191-193; N. Bedî, *Edebiyyât-ı Âhengîn-ı İran*, Tahran 1354 hş., I, 95-101; R. Hakkı, "Ârif-i Şâ'ir ve nağmeper-dâz", *Mecelle-i Mûsikî*, III/70, Tahran 1354 hş., s. 4-12; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 1357 hş., II, 146-168, 349-361; Meliha Anbarcıoğlu, "Çağdaş İran Nazmında Konu", *DDL*, I/2 (1966), s. 126-150; a.mlf., "Çağdaş İran Nazmında Surûd, Tasnif ve Tarâna Türleri", a.e., II/1 (1971), s. 3-4; L. P. Elwell — Sutton, "Ârif Mîrzâ", *El² Suppl.* (İng.), s. 83-84; J. Matinî — M. Caton, "Âref Qazvînî", *Elr*, II, 391-392.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

ÂRİF MEHMET PAŞA

(1808-1865)

Devlet adamı
ve ilk Türk ressamlarından.

Türkiye'de Batı tarzı resim sanatının öncülerinden biri olan Ârif Mehmed Paşa, 9 Zilhicce 1222'de (7 Şubat 1808) İstanbul'da doğdu. Babası, kapı çuhadarı İrfanzâde İsmâil Rifat Efendi'dir. On dört yaşında Maliye Kalemî'ne, on sekiz yaşında da kendi isteğiyle yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye kâtip oldu. 1242 (1826-27) yılında Rumeli'de Eğriboz ve Atina taraflarında iki yıl hizmet gördü. İstanbul'a döndükten sonra 1829'da nefer olarak "tüfenkçi" sınıfına geçti. Nefer ve başçavuş olarak dört yıl hizmetten sonra Sadr-ı Esbak

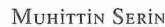
Ârif Mehmed Paşa

Sultan II. Mahmud devriyle başlayan Türk resminin ilk ünlü simalarından olan Ârif Mehmed Paşa, klasik şekil ve renkleriyle, bilhassa Türk kıyafetinin zengin konuları üzerinde Türk tarihî kaynaklarına inerek kırk yıllık bir çalışma sonunda Osmanlı devlet adamlarının ve çeşitli şahsiyetlerin kıyafetlerini resimle tesbit etmiştir. Resimlere ilâve olarak üç ciltlik de açıklamalı bir metin hazırlamıştır. *Mecmûa-i Tesâvîr-i Osmâniyye* adındaki bu önemli eserin I. cildi Türkçe ve Fransızca olarak yayımlanmıştır. "Türkiye'de ilk resimli kitap" olarak takdim edilen eserin renkli figür ve on altı parça resim levhaları Fransızca metniyle Paris'te (1279/1863), Türkçe metni ise İstanbul'da (1279) basılmıştır. Aslında on iki cilt olarak hazırlanan eserin sadece I. cildi yayımlanabilmiş, diğer ciltleri kaybolmuştur.

Türk müzelerinin kurulmasında hizmeti geçen vezir Fethi Ahmed Paşa, yeniçeri devrinin devlet adamları ve askerlerinin kıyafetlerini gösterir mankenlerden bir kıyafet galerisi kurmak istediği zaman Ârif Mehmed Paşa'nın bilgisinden istifade etmiş, tarihî kıyafetleri onun çizdiği resimlere göre hazırlatmıştır. Viyana'da bizzat Ârif Paşa'ya yaptırılan bu mankenler Sultanahmet'te müstakil bir bina içinde Yeniçeri Kıyafethanesi adıyla sergilenmiştir. Bu galeri II. Meşrutiyet devrinde Aya İrini'deki Askerî Müze'ye nakledilmiş, fakat daha sonra burada bakımsızlıktan yıpranmış ve bozulmuştur.

Sicill-i Osmânî, III, 277; *Osmanlı Müellifleri*, III, 43; *Özege, Katalog*, III, 1057; *Şehâbed-dîn, "Ârif Paşa"*, *Millî Mecmûa*, sy. 25, İstanbul 1340, s. 403-405; *TA*, III, 311; Burhan Olker, "*Ârif Paşa*", *İst.A*, II, 1009.

369